

Results. *The approaches to definition of «mobility» is defined, general features and differences of existing terms are established, on the basis of which the own opinion on «personnel mobility» is formulated. It has been determined that the mobility of personnel is being investigated by external and internal displacement. The advanced classification of personnel mobility of the enterprise is offered. The causes of labor migration and its consequences for the development of the Ukrainian labor market are established. The basic indicators of external labor mobility on the basis of approaches to the classification of personnel movement by the national scientists are analyzed on the example of the enterprise 'Roshen'. Based on the analysis conducted, most of the personnel of Roshen has been operating for more than one year, indicating an increase in the productivity of labor. However, the coefficient of fluidity of frames is characterized by negative dynamics, as well as the coefficient of release, which has a low value. It has been established that this could be due to an unstable economic and political situation, anti-terrorist actions in the eastern part of the country. It is noted that the tendency for further increase of external labor migration threatens the economic security of the state.*

Key words: *mobility, labor market, labor mobility, movement of personnel, labor migration, wages.*

Надійшла до редакції 29.11.2018

DOI : 10.33274/2079-4762-2018-44-2-42-48

УДК 314.74

Яковенко Ю. В.,
асистент

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна,
e-mail: yakovenko@donnuet.edu.ua

КЛІМАТИЧНА МІГРАЦІЯ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

UDC 314.74

Yakovenko U. V.,
Assistant Professor

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Krivyi Rih, Ukraine,
e-mail: yakovenko@donnuet.edu.ua

CLIMATE MIGRATION: THE ESSENCE AND FEATURES

Мета. *Мета статті — визначення сутності кліматичної міграції та її особливостей.*

Методи. *У процесі дослідження використано методи групування, порівняння та узагальнення (для уточнення сутності понять екологічний біженець, екологічний мігрант та екологічно/кліматично переміщена особа). Методи синтезу та конкретизації використано для вивчення й узагальнення понять «кліматичний мігрант» та «кліматична міграція». Метод індукції використано під час вивчення ознак та особливостей розвитку кліматичної міграції.*

Результати. *За результатами проведеного дослідження розкрито сутність понять «екологічний біженець», «екологічний мігрант», «екологічно/кліматично переміщена особа», «кліматичні зміни», «негативні наслідки зміни клімату». Надано авторське визначення поняття «кліматичний мігрант» як особи, яка внаслідок змін кліматичних умов навколишнього середовища, що негативно впливають на умови життя, становлять пряму чи опосередковану загрозу її життю, зобов'язана змінити тимчасово або на постійній основі своє*

© Ю. В. Яковенко, 2018

місце проживання, поняття «кліматична міграція» як процесу переміщення кліматичних мігрантів в межах своєї країни або в інші країни під впливом негативних наслідків зміни клімату. Сформовано основні ознаки кліматичної міграції як суспільно-економічного процесу. Визначено особливості та напрями руху кліматичних мігрантів у майбутньому, що дозволить сформулювати основні положення кліматичної міграційної політики на макро та мегарівні. Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання при формуванні нормативно-правової бази і визначенні правового статусу кліматичних мігрантів як суб'єктів міжнародного міграційного руху.

Ключові слова: екологічний біженець, екологічний мігрант, кліматична міграція, кліматичний мігрант, кліматична міграційна політика.

Постановка проблеми. Глобальні трансформації клімату, які відбуваються у світі, впливають на перерозподіл усіх економічних ресурсів, зокрема людських. Так, згідно з даними Звіту Міжнародної організації міграції у 2017 році загальна чисельність мігрантів становила 258 мільйонів осіб, з яких 18,8 мільйонів змінили місце проживання під впливом фактору навколишнього середовища [1]. За прогнозами Міжнародної організації міграції у 2050 році загальна чисельність осіб, що здійснюють міграційні переміщення під впливом зміни кліматичних умов, становитиме 200 мільйонів осіб [1]. Тому особливої уваги та вирішення потребує проблема єдиного трактування сутності кліматичної міграції як суспільно-світового процесу та визначення особливостей розвитку цього явища у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню сутності кліматичної міграції та особливостей її розвитку присвячено низку наукових праць. Розробка теорії та методології дослідження проблем міжнародної міграції людських ресурсів в умовах гео економічних трансформацій здійснювалася К. В. Шиманською (K. V. Shymanska) [2]. Екологічні причини виникнення міграційних переміщень населення, особливості їх виникнення досліджувалися В. Файфуру (V. Faifura) [3]. Міграція в контексті вразливості та адаптації до зміни клімату розглядалася Р. МакЛеманом (R. McLeman) та Л. Хантер (L. Hunter). Незважаючи на актуальність, проблема єдиного трактування сутності кліматичної міграції поки що не знайшла широкого розвитку у вітчизняній теорії та потребує подальшого вивчення.

Мета статті полягає у визначенні сутності кліматичної міграції та її особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з Звітом про людський розвиток ООН за 2007/2008 роки зміна клімату є визначальним питанням людського розвитку. Зміна клімату загрожує знищенням людських свобод і обмеженням вибору. У країнах, що розвиваються, мільйони найбідніших людей вже змушені долати наслідки кліматичних змін. Світові ЗМІ недостатньо висвітлюють ці наслідки. Вони залишаються непоміченими на фінансових ринках і в вимірі світового валового внутрішнього продукту (ВВП). Але збільшення впливу посухи, більш інтенсивних штормів, повеней та екологічних негараздів стримує зусилля людей побудувати краще життя. Зміна клімату створює додаткові труднощі у міжнародній боротьбі з бідністю.

За останні два десятиліття масштаби кліматичної міграції почали змінюватися. Зміна клімату посилює кліматичні негаразди та інші екологічні стреси, які ускладнюють виживання людей там, де вони знаходяться. Очікується, що зміна клімату призведе до зростання загальних температурних показників, кількість опадів буде більш інтенсивною і призведе до більш екстремальних погодних явищ, таких як шторми та повені. Кліматичні зміни визнаються однією з ключових причин міграції в усьому світі.

Визначення сутності кліматичної міграції потребує дослідження таких понятійних категорій як «екологічний біженець» (environmental refugees), «екологічний мігрант» (environmental migrant) та «екологічно/кліматично переміщена особа» (environmentally/climate displaced person), «кліматичні зміни» (climate changes), «негативні наслідки зміни клімату» (Adverse effects of climate change).

Термін екологічний біженець вперше був сформований експертом Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) Ессам Ель-Хіннаві. За визначенням Ессам Ель-Хіннаві «екологічні біженці це люди, які були змушені покинути своє традиційне місце проживання, тимчасово або постійно, через помітне погіршення довкілля (природне та / або викликане людьми)» [5].

Британська коаліція «Клімат і міграція» (The Climate & Migration Coalition) використовує термін екологічні біженці для опису людей, які мігрують через зміни навколишнього середовища [6]. Тобто акцентується увага на тому, що основною причиною формування «екологічних біженців» є зміни, пов'язані з навколишнім середовищем, а не конкретно з кліматичними змінами.

Термін «екологічний мігрант» вперше впроваджений і використовується Міжнародною організацією міграції. За визначенням Міжнародної організації міграції, «екологічні мігранти — це особи або групи осіб, які з причини раптових або прогресивних змін у навколишньому середовищі, що негативно впливають на їхнє життя або умови життя, зобов'язані покинути свої звичайні будинки тимчасово або постійно, і які рухаються або в межах своєї країни, або за кордон» [7].

У 2014 році Міжнародною організацією міграції було впроваджено термін «екологічно/кліматично переміщена особа». Згідно з визначенням Міжнародної організації міграції, «екологічно переміщені особи — це особи, які переміщені в межах своєї країни звичайного проживання або які перетнули міжнародний кордон і для яких погіршення стану навколишнього середовища, погіршення або знищення є основною причиною їх переміщення, хоча і не обов'язково єдиною» [8].

Рамковою конвенцією ООН «Про зміну клімату» від 1992 року визначено поняття кліматичні зміни та негативні наслідки зміни клімату. Так, Рамковою конвенцією ООН «Про зміну клімату» визначено, що «зміна клімату означає зміну, що прямо чи опосередковано пов'язана з людською діяльністю, впливає на загальний склад атмосфери і є додатковою до природної мінливості клімату, що спостерігається в порівнянні періодів часу» [9].

Негативні наслідки зміни клімату означають зміни у фізичному або біологічному середовищі, що є наслідком зміни клімату, які мають значний шкідливий вплив на склад, стійкість або продуктивність природних та керованих екосистем або на функціонування соціально-економічних систем, здоров'я чи добробуту людей [9].

Підсумовуючи зміст понять «екологічний біженець», «екологічний мігрант», «екологічно/кліматично переміщена особа», «кліматичні зміни», «негативні наслідки зміни клімату», необхідно зробити висновок про те, що зазначені категорії мають низку спільних і відмінних рис. Проте для відображення сутності кліматичної міграції, як світового суспільного процесу необхідно сформулювати поняття «кліматичний мігрант».

Кліматичний мігрант — це особа, яка внаслідок змін кліматичних умов навколишнього середовища, що негативно впливають на умови життя, становлять пряму чи опосередковану загрозу її життю, зобов'язана змінити тимчасово або на постійній основі своє місце проживання. Важливо акцентувати увагу саме на використанні поняття «мігрант», а не «біженець». Поняття мігрант включає в себе рух людей, незалежно від його довжини, складу, причин та напрямку руху. Згідно з Глосарієм Міжнародної організації міграції біженець — це особа, яка «внаслідок обґрунтованого побоювання переслідування з причин раси, релігії, національності, членства в певній соціальній групі або політичних поглядах, перебуває за межами своєї країни і не може або через такий страх не бажає користуватися захистом цієї країни» [7].

Отже, кліматична міграція — це процес переміщення кліматичних мігрантів у межах своєї країни або в інші країни під впливом негативних наслідків зміни клімату.

Кліматичній міграції, як суспільно-світовому процесу, притаманні ряд ознак і особливостей. По-перше, кліматична міграція є прямим наслідком зміни клімату Землі, спричиненого впливом природних та антропогенних процесів. По-друге, кліматич-

на міграція впливає на перерозподіл людського капіталу у тому числі трудових ресурсів. При цьому перерозподіл трудових ресурсів на макроекономічному рівні може спричинити як позитивний так і негативний ефект. По-третє, кліматична міграція є потенційним каталізатором загострення проблем використання водних ресурсів, сільськогосподарських угідь та забезпечення продовольчої безпеки держав. Окрім того, кліматична міграція потенційно може стати одним з факторів зростання числа конфліктів і соціальної напруги у світі.

Для мінімізації негативного впливу кліматичної міграції міжнародними організаціями та кожною державою повинен бути сформований комплекс короткострокових та довгострокових дій. При цьому для формування комплексу заходів міграційної політики необхідно встановити основні тенденції і напрями кліматичної міграції.

Основними видами руху кліматичних мігрантів є зовнішні і внутрішні переміщення. Міжнародною організацією міграції внутрішня міграція визначена як пересування людей з одного району країни в інший район тієї ж країни з метою створення нового місця проживання [8].

Одним з напрямів зовнішньої кліматичної міграції є пересування людей в межах одного континенту.

Згідно з даними Світового Банку, до 2050 року загальна чисельність кліматичних мігрантів становитиме близько 143 мільйонів осіб. Основними центрами формування кліматичних міграційних потоків визначено три регіони: Африка (південь від Сахари), Південна Азія та Латинська Америка. Зростання внутрішньої кліматичної міграції в країнах Африки на південь від Сахари очікується на рівні 86 мільйонів осіб, в країнах Південної Азії — 40 мільйонів осіб та країнах Латинської Америки — 17 мільйонів осіб [10]. При цьому основними регіонами, куди здійснюватимуть рух кліматичні мігранти, будуть країни Європейського континенту, країни Північної Африки та Північної Америки.

Ще одним напрямом кліматичної міграції є рух населення з острівних країн, що розвиваються, до материкових держав. За даними Світового банку такі острівні держави, як Фіджі і Тонга в Тихому океані, Беліз, Куба і Гаїті в Карибському басейні, входять до 10 країн з найбільшими переміщеннями населення внаслідок стихійних лих, спричинених кліматичними змінами.

Підсумовуючи розгляд напрямів кліматичної міграції, слід зазначити, що основним інструментом регулювання міграційних потоків є впровадження міграційної політики.

Міграційна політика — це «об'єднані рамки правових норм, законів і нормативних актів, політик, традицій, а також організаційних структур (субнаціональних, національних, регіональних та міжнародних) та відповідних процесів, що формують і регулюють підходи держав щодо міграції у всіх її формах вирішення прав, обов'язків, а також сприяння міжнародному співробітництву» [8].

Кліматична міграційна політика держави повинна враховувати комплекс економічних та соціальних заходів. Економічний напрям кліматичної міграційної політики повинен враховувати такі заходи:

- надання фінансової підтримки країнам-сусідам, які є потенційними центрами формування кліматичних міграційних потоків. Даний комплекс заходів передбачає інвестування та пільгове кредитування регіонів і районів, які найбільше знаходяться під впливом негативних кліматичних змін;

- підготовка прикордонних територій до приймання, надання первинної допомоги та розселення кліматичних мігрантів з інших держав.

Соціальний напрям кліматичної міграційної політики повинен враховувати наступні заходи:

- додаткове фінансування системи первинного медичного забезпечення і допомоги;

- посилене фінансування освітнього сектору і центрів перепідготовки трудових кадрів, з метою інтегрування кліматичних мігрантів у наявні людські ресурси держави;

— формування законодавчого інструментарію щодо захисту прав і свобод кліматичних мігрантів.

Кліматична міграційна політика на міжнародному рівні повинна враховувати наступні заходи:

— формування фондів фінансової підтримки країнам, що розвиваються з метою підвищення їх економічної міцності та мінімізації обсягів кліматичної міграції;

— вдосконалення та підтримка системи освіти і медичного забезпечення у країнах, що є потенційними центрами формування кліматичних міграційних потоків;

— забезпечення захисту прав і свобод кліматичних мігрантів;

— формування і підтримка належного рівня продовольчого забезпечення громадян у країнах, що є потенційними центрами формування кліматичних міграційних потоків.

Висновки. Таким чином, дослідження сутності кліматичної міграції та особливостей її розвитку дозволило:

— уточнити відмінність понять «екологічний біженець», «екологічний мігрант» та «екологічно/кліматично переміщена особа», яка полягає в тому, що поняття «екологічний біженець» акцентує увагу на негативному впливі змін довкілля, як передумови переміщення людей, поняття «екологічний мігрант» окреслює напрями переміщення людських потоків, а поняття «екологічно переміщена особа» визначає зміну навколишнього середовища, як основну, але не єдину причину міграції;

— визначити сутність понять «кліматичний мігрант» як певної категорії учасників міграційного руху та «кліматична міграція» як явища руху людських ресурсів;

— визначити особливості кліматичної міграції як суспільно-економічного процесу, які полягають в тому, що даний вид міграції є наслідком зміни кліматичних умов, здійснює перерозподіл трудових ресурсів, загострює проблеми раціонального використання водних ресурсів і сільськогосподарських угідь;

— узагальнити основні прогностичні обсяги і напрями руху кліматичних міграційних потоків для формування кліматичної міграційної політики на світовому рівні.

Список літератури/References

1. International Organization for Migration: Global Migration Trends (2018). Available at : <https://www.iom.int/global-migration-trends> (accessed 29 December 2018).

2. Шиманська К. В. Міграція людських ресурсів в умовах геоекономічних трансформацій: регіональний вимір : монографія. Житомир: ЖДТУ, 2017. 588 с.

Shymanska, K. V. (2017). *Migraciya lyudskyyh resursiv v umovax geoeconomichnyh transformacij: regionalnyj vymir* [Migration of human resources in the conditions of geoeconomic transformations: regional dimension]. Zhytomyr, ZhDTU Publ., 588 p. (in Ukr.).

3. Файфура В. Міграції населення в контексті екологічних викликів // Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. 2012. № 17. С. 44–48.

Fajfura, V. (2012). *Migraciyi naseleण्या v konteksti ekologichnyh vyklykiv* [Migration of the population in the context of environmental challenges]. *Rehionalni aspekty rozvytku produktyvnykh syl Ukrayiny* [Regional aspects of the development of the productive forces of Ukraine], no. 17, pp. 44–48 (in Ukr.).

4. United Nations Development Programme (2008). The Human Development Report (HDRO). Available at : <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-20078> (accessed 29 December 2018) (in Eng.).

5. EconBiz portal for economics and business studies (2013). Available at: <https://www.econbiz.de/Record/environmental-refugees-hinnawi-essam/10000821321> (accessed 29 December 2018).

6. The Climate and Migration Coalition (2011). Available at : <http://climatemigration.org.uk> (accessed 29 December 2018).

7. International Organization for Migration (2011). The Glossary «Migration, environment and climate change: Evidence for policy (MECLEP)». Available at : <http://publications.iom.int/publication.aspx?id=4262>

iom.int/bookstore/index.php?main_page=product_info&cPath=56&products_id=1380 (accessed 29 December 2018) (in Eng.).

8. International Organization for Migration, (2014). The Glossary «Migration, environment and climate change: Evidence for policy (MECLEP)» Available at: <https://www.iom.int/> (Accessed 29 December 2018) (in Eng.).

9. United Nations (1992). United Nations Framework Convention on Climate Change. Available at: <https://search.un.org/> (Accessed 29 December 2018) (in Eng.).

10. International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank (2018). Groundswell Preparing for Internal Climate Migration. Available at : www.worldbank.org (accessed 29 December 2018) (in Eng.).

Цель. Цель статьи — определение сущности климатической миграции и её особенностей.

Методы. В процессе исследования использованы методы группировки, сравнения и обобщения (для уточнения сущности понятий экологический беженец, экологический мигрант и экологически / климатически перемещенное лицо). Методы синтеза и конкретизации использованы для изучения и обобщения понятий «климатический мигрант» и «климатическая миграция». Метод индукции использован при изучении признаков и особенностей развития климатической миграции.

Результаты. По результатам проведенного исследования раскрыта сущность понятий «экологический беженец», «экологический мигрант», «экологически / климатически перемещенное лицо», «климатические изменения», «негативные последствия изменения климата». Предоставлено авторское определение понятия «климатический мигрант» — лицо, которое вследствие изменений климатических условий окружающей среды, негативно влияющих на условия жизни, составляющих прямую или косвенную угрозу его жизни, обязано изменить временно или на постоянной основе свое место жительства и понятия «климатическая миграция» как процесса перемещения климатических мигрантов в пределах своей страны или в другие страны под влиянием негативных последствий изменения климата. Сформированы основные признаки климатической миграции как общественно-экономического процесса. Определены особенности и направления движения климатических мигрантов в будущем, что позволит сформировать основные положения климатической миграционной политики на макро и мезоуровне. Практическое значение полученных результатов заключается в возможности их использования при формировании нормативно-правовой базы и определении правового статуса климатических мигрантов, как субъектов международного миграционного движения.

Ключевые слова: экологический беженец, экологический мигрант, климатическая миграция, климатический мигрант, климатическая миграционная политика.

Objective. The objective of the article is to determine the essence of climate migration and its features.

Methods. The methods of grouping, comparison and generalization are used in the process of study (to clarify the essence of the concepts of environmental refugee, environmental migrant and environmentally / climate-displaced person). The methods of synthesis and concretization are used to study and summarize the concepts of «climate migrant» and «climate migration». The induction method is used to study the features and characteristics of development of climate migration.

Results. According to the results of the study, the essence of the concepts «ecological refugee», «ecological migrant», «environmentally / climate-displaced person», «climate change», «negative consequences of climate change» is revealed. The author's interpretation of the definition «climate migrant» as a person who, due to changes in climatic environmental conditions that adversely affect living conditions, constitute a direct or indirect threat to her life, is required to change her place of residence temporarily or permanently and definition «climate migration» as a process of movement of climate migrants within its own country or to other countries under the influence of the negative effects

of climate change. The basic signs of climate migration as a social and economic process are formed. The features and directions of the movement of climate migrants in the future are determined, that will make it possible to formulate the main provisions of the climate migration policy at the macro and mega levels. The practical significance of the results obtained is the possibility of their use in the formation of the regulatory framework and the determination of the legal status of climate migrants as subjects of the international migration movement.

Keywords: *environmental refugee, environmental migrant, climate migration, climate migrant, climate migration policy.*

Надійшла до редакції 26.11.2018